

O problemă de interes național: spațiile de depozitare a arhivelor

FLOREA OPREA

Cu prilejul unei importante reuniuni internaționale organizate sub patronajul Consiliului Internațional al Arhivelor, se sublinia faptul că „arhivele sînt memoria culturii și o parte din cultura epocii”. Rolul arhivelor în definirea coordonatelor istorice ale identității naționale a popoarelor a determinat, încă la începutul secolului trecut, instituționalizarea politicii de protecție și conservare a arhivelor istorice de către cele mai multe dintre țările europene. În acest context au luat ființă și în Principatele Române, chiar înaintea Angliei (1831), a Austriei (1838), precum și a multora dintre țările vecine, instituții de arhive naționale la București (1831) și Iași (1832), în care, potrivit legii de organizare, „sămile înfătoșate <Obșteștei Adunări> alte documenturi să vor depune în Arhiva Statului, a căreia alcătuire și păstrare va fi încredințată unui boeriu cu însușirile cerute pentru asemenea dregătorie”, care „se va numi de către domnul din doi candidați propuși de Obșteasca Adunare”.

Într-adevăr, responsabilitatea păstrării și conservării arhivelor istorice naționale a fost încredințată, în decursul celor peste 160 de ani de existență a instituției Arhivelor Statului, unor străluciți reprezentanți ai culturii naționale care au onorat în cel mai înalt grad „însușirile cerute pentru asemenea, dregătorie”: Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac, Dimitre Onciul, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Constantin Moisil, Aurelian Sacerdoțeanu și numeroase alte personalități remarcabile ale neamului.

Între preocupările celor care au răspuns de soarta arhivelor istorice ale României un loc aparte îl ocupă eforturile de a asigura spații corespunzătoare pentru depozitarea acestora. Problema spațiilor de depozitare a constituit de fapt o adevărată deviză de luptă a arhiviștilor români, fără să putem afirma că această luptă se apropie de sfîrșit. Astfel, se cerea, încă de la început, în chiar legea de înființare, pentru păstrarea arhivelor „o înadînsă cuvîncioasă zidire”, iar în 1864 Cezar Bolliac sublinia că „cesiunea localului pentru un serviciu de arhivă publică este cestiunea principală care primează față de toate celelalte”. De fapt, o asemenea „zidire” nu a fost obținută decît arareori și pe termen provizoriu, deoarece arhivele istorice au fost mutate dintr-un loc în altul atît de des încît Dimitre Onciul avertiza, în 1903, că „este cu adevărat de mirare că, după atîtea strămutări... s-a mai păstrat ceea ce se află”.

Asupra acestor locuri de păstrare s-a acumulat de-a lungul timpului o întreagă arhivă paralelă, în care se găsesc memorii privind „modificațiile și reparațiile necesare localului foarte degradat cu învelitoarea și podeaua

veche și stricată” (Cezar Bolliac), nevoia unor expertize tehnice pentru a stabili ca garanții de conservare prezintă depozitele în care, „din cauza vechimii și umezelii, temeliele zidirii sînt cu totul slabe, ele se macină în fiecare zi, astfel încît se poate întîmpla ca, dărîmîndu-se, să strice și să prăpădească toate actele”, sau proiecte și documentații tehnice pentru construcții speciale destinate păstrării arhivelor naționale.

După cel de al II-lea război mondial, conducerea Arhivelor Statului a reușit să rezolve în unele județe, la nivel minimal, problema spațiilor de depozitare, valorificînd, în interesul Fondului Arhivistic Național, spaimea regimului totalitar față de „aflarea secretelor din arhive”, dar problema nu s-a rezolvat în primul rînd pentru arhivele centrale din București, care impuneau investiții mai mari.

Ca urmare, Direcția Generală a Arhivelor Statului se confruntă azi cu o acută lipsă de spații de depozitare care pun sub semnul pierza nîei atît fonduri și colecții de arhivă mai vechi cît și mai noi, care se păstrează în condiții improprii, sub acțiunea aceluiași factori de degradare care „le macină în fiecare zi”. Astfel, pentru cele peste 30 600 de fonduri și colecții de documente ce acoperă aproape o mie de ani de istorie națională, Direcția Generală a Arhivelor Statului dispune de un spațiu total de 275 000 metri lineari poliță raft, cu un indice de ocupare de 95—100%. Din această cantitate circa 25000 metri lineari se află în spații degradate fizic și afectate de insalubritate. Totodată, instituția urmează să preia de la diverși creatori sau deținători de documente alți 150 000 metru lineari, pentru care nu dispune de locuri de depozitare.

În condițiile în care, pe de o parte, nu toate fondurile și colecțiile de arhivă națională se păstrează la Direcția Generală a Arhivelor Statului, iar pe de altă parte, se manifestă în prezent o nouă evaluare a măsurilor privind păstrarea patrimoniului spiritual al poporului nostru, abordarea spațiilor de depozitare a arhivelor se definește ca o problemă de interes național din mai multe motive. Astfel, comparativ cu alte surse documentare și izvoare istorice, arhivele sînt un material fragil, în general sînt unice, nefiînd tipărite, cu autenticitate indiscutabilă, acoperă, prin complexitatea și exactitatea informațiilor, epocile istorice la care se referă și, nu în ultimul rînd, sînt de un mare interes social și științific atît pentru prezent cît și pentru viitor.

Înțelegerea valorii arhivelor ca parte componentă majoră a patrimoniului național conduce, în mod firesc, la înțelegerea necesității unor spații de depozitare adecvate. Ne stau mărturie pentru o asemenea înțelegere modul în care țările dezvoltate ale lumii își păstrează arhivele naționale. Astfel Franklin Delano Roosevelt a sprijinit construirea clădirii Arhivelor Naționale din Washington și cerut, în timpul vieții, iar posteritatea i-a respectat dorința, ca un eventual memorial ce-i va fi închinat să fie o simplă placă comemorativă montată pe gazonul din fața acestei instituții, pe al cărui frontispiciu scrie: „Arhivele sînt un preludiu”.

În prezent există o literatură tehnică specializată privind exigențele pe care trebuie să le satisfacă o clădire depozitară de arhive. În stabilirea particularităților privitoare la clădirea destinată arhivelor, arhitectul și arhivistul au de rezolvat împreună cîteva opțiuni determinate de funcționarea publică și științifică a instituției și de particularitățile tehnice ale mate-

rialului ce urmează a se păstra în depozite. Între aceste opțiuni cele mai importante sînt:

— Alegerea amplasamentului clădirii ținînd cont de apropierea de alte instituții cu care cooperează la exploatarea fondului național de informații, accesibilitatea egală pentru toți cetățenii localității sau județului, evitarea unor forme de relief sau a unor vecinătăți care ar putea periclita fondurile și colecțiile (zone inundabile, depozite și platforme industriale etc.);

— Opțiunea între construirea unei clădiri noi sau amenajarea uneia vechi. În timp ce clădirea nouă permite satisfacerea din proiect a tuturor exigențelor de păstrare și folosire a documentelor, clădirea veche poate oferi „prestigiul de epocă” unei instituții păstrătoare de documente istorice. Desigur că, în cazul amenajării unei clădiri vechi, sînt luate în considerație și alte aspecte cum ar fi conotația umilitoare pe care ar putea-o avea utilizarea unui fost penitenciar sau chiar a unui depozit industrial pentru o instituție ce păstrează valori de patrimoniu istoric național. Cel mai adesea între o clădire nouă și una veche s-a ales o soluție de compromis în care, pe lîngă o clădire istorică, s-a construit o aripă de depozite. Amplasamentul ales trebuie să permită eventuale extinderi determinate în timp de preluarea de noi arhive;

— Dimensionarea clădirii a ridicat problema alegerii între o construcție unică și un grup de construcții, ținînd cont de faptul că într-o singură clădire nu se recomandă păstrarea unei cantități de arhivă mai mari de 25 000 metri lineari. În general, la nivelul țării noastre, o asemenea clădire acoperă necesitățile, oricărui județ, dar în capitală o partajare a fondurilor în arhivă istorică și arhivă contemporană ar permite utilizarea a două clădiri. O fracționare a fondurilor și colecțiilor în mai multe clădiri ar îngreuna nejustificat munca. În unele țări se ridică problema așa numitelor depozite de prearhivare, respectiv a depozitelor în care se preiau și se prelucrează arhive neselectionate de la diverși creatori sau deținători pentru a fi predate către Arhivele Statului spre păstrare permanentă.

Alte opțiuni trebuie să rezolve decizia între depozite construite complet sau parțial la suprafață sau în subsol, izolarea completă sau parțială a depozitelor de celelalte spații funcționale, indicele de utilizare a spațiilor prin diverse sisteme de rafturi, compartimentarea clădirii și înălțimea etajelor în raport cu interesele ergonomice.

Proiectul clădirii trebuie să satisfacă din punct de vedere estetic, arhitectural și urbanistic interesele încadrării în zona de amplasament, precum și probleme de structură impuse de faptul că rezistența plășelor trebuie să fie calculată la 1000 kg/mp. Clădirea de arhivă necesită dotarea cu mobilier specific de depozitare și cu echipamente de prevenire a incendiilor și efracției.

Desigur că o asemenea construcție nu este ieftină, dar ea urmează să adăpostească materiale a căror valoare nu poate fi evaluată, iar păstrarea lor cere acest sacrificiu. Poate că un exemplu concret privind modul în care s-a rezolvat construirea unui sediu de arhivă într-o țară europeană va contribui sub multe aspecte la înțelegerea problematicii legate de un asemenea subiect. Astfel, Arhivele Statului din Florență, instituție fondată în anul 1852, s-au mutat într-un sediu nou în anul 1989. Proiectul a fost adoptat, prin concurs, clădirea a fost amplasată în piața centrală a orașului, execuția a durat 10 ani, antrenînd participarea în cooperare a 12 firme de construcții,

are o suprafață de 30 000 mp, desfășurată pe 8 nivele, din care 18 600 mp, au destinație de depozitare, are o rezervă de extindere de 3,500 mp, dispune de circa 100 000 metri lineari poliță raft și are toate dotările tehnico-funcționale specifice unei asemenea instituții. Întregul proiect a costat 31 500 000 000 lire italiene aproximativ 25 000 000 dolari, iar fondurile au fost asigurate din bugetul local. În această clădire se păstrează acum 678 fonduri și colecții (circa 70 000 metri lineari arhivă), între care cel mai vechi document este un pergament din anul 726. La constatarea că investiția a fost foarte costisitoare s-ar putea răspunde că chiar municipalitatea acestui oraș a trebuit să trăiască mai întâi marea dramă provocată asupra patrimoniului cultural florentin de inundațiile devastatoare provocate în anul 1866 de fluviul Arno, care trece prin mijlocul orașului, pentru a înțelege pe deplin necesitatea unor măsuri radicale de protecție a fondului arhivistic.

În ceea ce privește țara noastră, asemenea drame s-au petrecut de repetate ori numai în ultimul secol. Situația în care se găsesc azi jumătate din arhivele României este atât de gravă prin efectele sale în timp încât nu o putem înțelege complet decât dacă ne-am imagina ce ar însemna o țară fără arhive: ar fi un popor fără trecut, cu un prezent mai sărac decât cel dorit și cu un viitor nesigur. Pentru că din arhive se învață trecutul, se rînduiește prezentul și se contruiește viitorul, într-o devenire istorică specifică neamului care ține la permanența tradiției și a identității sale.